

परिचय

नेपाल एक खुला अर्थतन्त्र भएको विविध परिस्थितिकिय प्रणालीले भरिपूर्ण पर्वतीय देश हो। विश्वमा रहेका यस्ता देशहरूमा खुला अर्थतन्त्रले ल्याएको परिवर्तनसंगै जलवायु परिवर्तनको कारण यहाँको कृषि जैविक विविधता उच्च जोखिममा छन्। यसैको परिणामस्वरूप बाली उत्पादनमा विभिन्न असर पर्नाका साथै यहाँ रहेका महत्वपूर्ण स्थानीय कृषि जैविक विविधताहरू लोपोन्मुख अवस्थामा छन्। बदलिँदो वातावरणीय अवस्थामा जुध्न उच्च पर्वतीय क्षेत्रमा हुने स्थानीय बाली र जातहरूमा चिसो र सुक्खा सहने, रोगकिरा सहन सक्ने जस्ता विशिष्ट गुणहरू हुने हुनाले यी कृषि जैविक विविधता महत्वपूर्ण हुन्छन्। वातावरण अनुसारका जातहरू विकासका लागि पनि स्थानीय कृषि जैविक विविधताको अत्यन्तै महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ भने यस्ता बालीहरूमा भएको विविधता नेपालका लागि मात्र नभई विश्वकै लागि महत्वपूर्ण रही आएको छ। हालसम्मको कृषि विकासको तथ्याङ्कलाई हेर्ने हो भने यस्ता उच्च पर्वतीय क्षेत्रका बालीहरूको प्रवर्द्धनका लागि पर्याप्त अध्ययन र अनुसन्धान गरिएको पाइँदैन।

तसर्थ वि.सं. २०७१ देखि विश्व वातावरणीय सहजता (Global Environment Facility- GEF) मार्फत् संयुक्त राष्ट्रसंघीय वातावरणीय कार्यक्रम (UN Environment) को आर्थिक सहयोगमा उच्च पर्वतीय क्षेत्रको खाद्य र पोषण सुरक्षाको लागि नेपालका हुम्ला, जुम्ला, लमजुङ र दोलखा गरी चार जिल्लाहरूमा स्थानीय बाली विविधता मार्फत् जलवायु अनुकूलित प्रविधि विकास र बिस्तारका लागि अनुसन्धानमूलक परियोजना 'स्थानीय बाली परियोजना' को सुरुवात भएको छ।

लक्ष्य

नेपालको उच्च पहाडी क्षेत्रहरूको कृषि प्रणालीमा पाइने र खाद्यसुरक्षाको आधार मानिने महत्वपूर्ण बालीहरूको जैविक विविधता संरक्षणमा टेवा पुऱ्याउने।

उद्देश्य

उच्च पहाडी कृषि उत्पादन प्रणालीमा कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, सुधार तथा प्रयोगलाई मूल प्रवाहीकरण गरी त्यस क्षेत्रको पर्यावरणीय समानुकूलन, पर्यावरणीय सेवा र लाभ तथा पहुँचको बाँडफाँडमा सुधार पुऱ्याउने।

लक्षित बालीहरू

यो परियोजनामा ८ वटा स्थानीय लक्षित बालीको अनुसन्धान र प्रवर्द्धनमा जोड गरिएको छ। फापर (तिते र मिठे), चिसो सहन सक्ने धान, कोदो, सिमी, लट्टे, उवा, चिनो र कागुनोका स्थानीय जातहरूमा अध्ययन अनुसन्धान गर्दै बीउ तथा यी बालीहरूको व्यवस्थापन र प्रशोधनका प्रविधिहरूमा सुलभ पहुँचको साथै नीतिगत सुझाव पुऱ्याउन यस परियोजनाको मुख्य कार्यक्रम रहेको छ। ती मध्ये पनि कोदो, सिमी, चिसो सहने धान, र जौ मुख्य बालीको रूपमा खेती गरिन्छ भने चिनो, कागुनो, फापर उवा र लट्टे कम क्षेत्रफलमा कम घरधुरीले खेती गर्दै आएको परियोजनाले गरेको आधारभूत घरधुरी सर्वेक्षणले देखाएको छ। यी बालीहरूको खेती घट्दै जानुमा परम्परागत खेती प्रणाली, यी बालीको कुटानी, पिसानी गाह्रो हुनु, काम गर्ने युवा जनशक्ति विदेशिनु, खाने बानीमा परिवर्तन भई यी बालीको प्रयोग घट्दै जानु केही मुख्य कारणहरू हुन्। यी बालीहरूको विशिष्ट महत्व हुँदाहुँदै पनि जनचेतनाको

अभाव, प्रविधि र गुणस्तरीय बीउमा कम पहुँचका कारणले पनि यी बालीको प्रवर्द्धन हुन सकेको छैन।

मुख्य क्रियाकलापहरू

१. विविधतायुक्त प्रविधि र समाधानका उपायहरू: रैथाने बालीहरूको उत्पादन र क्षेत्रफल वृद्धि गर्न, बाली प्रजनन र प्रविधि विकासमा विविधतायुक्त समाधानका उपायहरूलाई एकीकृत गरी मूल प्रवाहीकरण गर्ने।

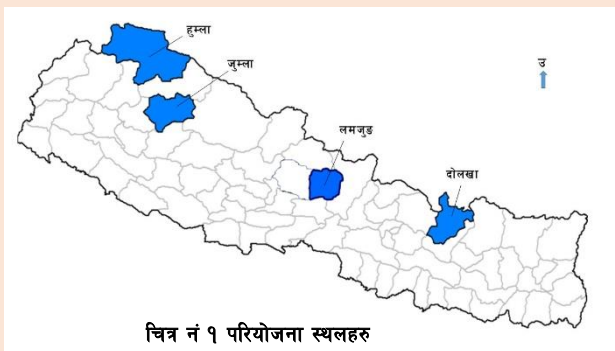
२. गुणस्तरीय विउ विजनमा सुलभता: वर्तमान अवस्थामा रहेका स्थानीय बालीहरूका बीउ उत्पादन प्रणालीको अध्ययन गरी बीउको गुणस्तर र उपलब्धतामा सुधार ल्याउने।

३. नीतिगत अध्ययन र सुझाव: कृषि जैविक विविधताको दिगो व्यवस्थापनका लागि भएका नीति नियमहरूको अध्ययन गरी आवश्यकतानुसार नीतिगत छलफल, बहस-पैरवी, तथा सुधार गरी उपयुक्त नीतिगत वातावरण सृजना गर्ने र स्थानीय कृषक समुदायलाई कृषि आनुवंशिक स्रोतमा पहुँच र लाभको बाँडफाँड प्रकृत्यामा सहभागी बनाउने।

परियोजना संचालित स्थलहरू

नेपालका उच्च पहाडी एवम लेकाली हावापानीलाई प्रतिनिधित्व गर्ने र स्थानिय बालीका विविधता भएका जुम्ला, हुम्ला, लमजुङ र दोलखा गरी ४ जिल्लाहरूमा वि.सं. २०७१ देखि स्थानिय बाली परियोजना सञ्चालित छ। (चित्र नं १) यो परियोजनाका कार्यक्रम प्रत्येक जिल्लाबाट उपयुक्त गा.वि.स छनोट गरी एक परियोजना स्थल स्थापना गरी लागु गरिएको छ। परियोजना स्थल स्थापना सामान्यतया

समुद्री सतहबाट १,५०० मिटरदेखि ३,००० मिटरसम्म अवस्थित स्थानीय उच्च पहाडी बालीका विविधता भएका गाउँमा स्थानीय समुदायको सहभागितामा गरिएको हो ।

चित्र नं १ परियोजना स्थलहरू

परियोजनाको प्रारम्भिक उपलब्धि

परियोजनाले उच्च पर्वतीय कृषि पर्याप्रणालीमा महत्वपूर्ण, पोषणयुक्त र जलवायु अनुकूलित रैथाने बालीहरूको सहभागितामुलक बाली प्रजनन, प्रशोधन, प्रवर्धन तथा नीतिगत सुधार गरी विविधतायुक्त समाधानका उपायहरूलाई जोड दिएको छ । हालसम्म (वि.सं. २०७४) कृषकको प्रत्यक्ष सहभागितामा आठ रैथाने बालीका ३०० जातहरू परियोजना स्थलहरूमा परिक्षण गरी ३५ वटा उपयुक्त जातहरूको पहिचान र छनौट भएका छन् । यी छनौट भएका उपयुक्त जातहरूको विजवृद्धि गरी हालसम्म दश हजार (१०,०००) भन्दा बढी कृषकहरूमा विस्तार गरिएको छ । यी मध्ये स्थानीय जुम्ली रातो कोदो र हुम्ली दुधे चिनोको कृषक सहभागितामा जातीय सुधारको साथै लट्टे र स्थानीय दोलखा (जुंगु) सिमीका जातीय छनौट गरी दर्ता/सिफारिस प्रक्रियाको सुरुवात कार्य समेत भएको छ । परियोजनाले कृषक समुदायको सहभागितामा विविधतायुक्त प्रविधिहरूको विकास, जैविक विविधता पाठशाला, सामुदायिक विउ बैंक र विउ उत्पादन मार्फत गुणस्तरीय विउ उपलब्धता बढाउने तथा यी बालीलाई बजारसंग जोडी

कृषक समूह/सहकारीले आर्थिक लाभ लिने वातावरणको सृजना समेत गरेको छ । स्थानीय जातहरूको दर्ता/सिफारिस प्रकृत्यालाई सहजीकरण गर्न आवश्यक नीतिगत अध्ययन-अनुसन्धान र वहस-पैरवी संचालन गरी बीउ विजनको नीति नियमहरूमा सुधार ल्याउन आवश्यक कार्यक्रम पनि संचालन गरेको छ । यसका साथै उन्नत प्रशोधन प्रविधिमा र आनुवंशिक पदार्थ तथा लाभको बाँडफाँडमा पहुँच बढाउन सहज वातावरणको निर्माण गर्नेजस्ता काम पनि भै राखेको छ ।

परियोजनाको साभेदार सङ्घ-संस्थाहरू

यस परियोजनाका साभेदार सङ्घ-संस्थाहरू, बायोभर्सिटी इन्टरनेशनल (Bioversity International), नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (NARC) अन्तर्गत राष्ट्रिय कृषि आनुवंशिक स्रोत केन्द्र (National Genebank), पहाडी बाली अनुसन्धान कार्यक्रम काब्रे दोलखा र कृषि अनुसन्धान केन्द्र विजयनगर जुम्ला, कृषि विभाग (DoA) र जैविक विविधता, अनुसन्धान तथा विकासका लागि स्थानीय पहल (ली-बर्ड)(LI-BIRD) हुन् । विश्व वातावरणीय सहजता (Global Environment Facility- GEF) को आर्थिक सहयोगमा संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय वातावरणीय कार्यक्रम (UN Environment) मार्फत यो परियोजना वि.सं. २०७१ देखि लागु भएको हो ।

थप जानकारीका लागि सम्पर्क :

परियोजना व्यवस्थापन इकाई
बायोभर्सिटी इन्टरनेशनल
राष्ट्रिय जीनबैंक, खुमलटार
ललितपुर, नेपाल
फोन नं: ०१-५२७ ५१४१
ईमेल: d.gauchan@cgiar.org
Website: www.himalayancrops.org

स्थानीय बाली परियोजना

Integrating Traditional Crop Genetic Diversity into Technology: Using a Biodiversity Portfolio Approach to Buffer against Unpredictable Environmental Change in the Nepal Himalayas

